

Set de instrumente privind participarea copiilor în elaborarea legilor în Moldova

Setul de instrumente privind participarea copiilor în elaborarea legilor în Moldova a fost elaborat în cadrul proiectului „Advancing the rights, empowerment and protection of child human rights defenders (CHRDs) in promoting human rights in Moldova”, implementat de Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului (CIDDC) și Child Rights Connect, în parteneriat cu Oficiul Avocatului Poporului pentru Drepturile Copilului, cu suportul Ville de Genève

Coordonare: Rodica Caimac

Consultantă: Smiljana Frick

Contribuție: Arina Zîcu (CIDDC), Irina Gușan (CIDDC), Liliana Grosu (Parlamentul Republicii Moldova), Vasile Coroi (OAP), Maria Talmazan (OAP), Daniel Goinic (CRJM), Roman Banari (CNTM).

CIDDC este o organizație nonguvernamentală, fondată în 1999. Inspirăm adulții să asculte vocea fiecărui copil și colaborăm cu copiii, familiile, autoritățile, serviciile publice și societatea civilă pentru a elabora și aplica soluții bazate pe drepturile copilului. Pentru mai multe informații, accesați www.drepturilecopilului.md.

Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului
Str. E. Coca 15, Chișinău, MD 2008, Moldova Tel. 71-65-98, 74-78-13
Email: office@ciddc.md
Facebook: <https://www.facebook.com/ciddc>
Instagram: <https://www.instagram.com/ciddcmolova/>
Web: drepturilecopilului.md sau monitor.drepturilecopilului.md

CUPRINS

Introducere

Obiective, domeniul de aplicare și procesul de elaborare a acestui set de instrumente 4

Dreptul copiilor de a participa la elaborarea legislației 5

Elaborarea legislației în Moldova și punctele de acces pentru copii 9

Etape cheie, participare publică și puncte de acces pentru copii 10

Sfaturi practice pentru autorități și Avocatul Copilului 17

Referințe 18

Obiective, domeniul de aplicare și procesul de elaborare a acestui set de instrumente

Legile au o influență profundă asupra vieții noastre, ele modelează relațiile și societățile noastre, iar calitatea legilor depinde de modul de elaborare a acestora. După cum se recunoaște pe scară largă, participarea publicului, care este vastă și include grupurile interesate și afectate, poate crește calitatea legilor (vedeți [OSCE/ODIHR](#), 2023). Transparența și participarea publică sunt recunoscute ca parte integrantă a procesului de elaborare a legilor și în Republica Moldova (Legea nr. 100/2017 privind actele normative și Legea nr. 239/2008 privind transparența în procesul decizional).

Cu toate acestea, procesul de legiferare din întreaga lume înregistrează întârzieri. Procesele de legiferare „par adesea abstracte, inaccesibile, complexe sau monopolizate de politicieni sau tehnocrați” ([OSCE/ODIHR](#) 2023:1; [GRECO](#), 2024:22-25). Acest lucru este în special adevărat când vine vorba despre copii.

Deși drepturile copiilor de a lua parte la procesul de luare a deciziilor publice sunt din ce în ce mai bine cunoscute (vedeți, de exemplu, [OSCE/ODIHR](#) 2023:106), exemplele de participare a copiilor la procesul de elaborare a legilor în întreaga lume rămân dispersate ([Salvați Copiii](#), 2020). Moldova nu este o excepție. Conștientizarea și sprijinul pentru drepturile copiilor, precum și interesul și capacitățile acestora de a contribui la luarea deciziilor publice sunt în creștere, de exemplu ([Prioritățile Copiilor privind Programul Național de Protecție a Copiilor 2022-2026](#)). Însă, cu toate că este un exemplu de implicare a copiilor, și în acest proces există alte aspecte care puteau fi realizate mai bine. De exemplu, chiar dacă copiii au fost consultați, ulterior, nu au fost informați despre prioritățile care au fost introduse în Programul Național Pornind de la

progresele acestea și de la provocările existente, acest set de instrumente își propune să promoveze sprijinul pentru o participare semnificativă a copiilor în elaborarea legislației în Moldova.

Participarea semnificativă presupune îndeplinirea cerințelor de bază pentru participarea copiilor, astfel cum sunt definite de Comitetul pentru drepturile copilului în Comentariul general 12: informativă, voluntară, transparentă, respectuoasă, relevantă, incluzivă, sigură, susținută prin instruire și responsabilă. Mai mult, adulții implicați în acest proces necesită să fie bine pregătiți pentru rolurile lor specifice în acest proces - de exemplu, pentru a concepe procese și materiale adaptate copiilor și/sau pentru a comunica direct cu copiii.

Acest set de instrumente a fost inițiat urmare a apelului Avocatului Poporului pentru Drepturile Omului pentru o lege comprehensivă privind Apărătorii Drepturilor Omului în Moldova. Cu toate

“Societățile cu adevărat democratice nu pot fi construite dacă nu îi asculta pe copii (cei cu vârsta sub 18 ani). Participarea copiilor la luarea deciziilor politice le consolidează înțelegerea democrației și abilitățile de dialog, înțelegerea drepturilor lor și capacitatea de a rezolva conflictele fără violență. Aceasta le permite să respecte pe sine și pe alții și crește încrederea și stima de sine. Este, de asemenea, o componentă esențială a securității democratice și a stabilității societăților noastre”. (Rezoluția CoE 2414 [aici](#) alineatul 6)

acestea, domeniul său de aplicare este mai larg și poate fi utilizat pentru a sprijini participarea copiilor în orice proces de elaborare a legislației. Pe baza standardelor internaționale și naționale și a practicilor existente și emergente, bazându-se pe și completând ghidurile existente (de exemplu [CNTM](#), 2022), acest set de instrumente își propune să ofere sfaturi practice tuturor actorilor implicați în procesul de elaborare a legislației în funcție de rolurile lor.

Setul de instrumente este axat pe elaborarea de legi organice și ordinare. Deși legile organice necesită un nivel mai ridicat de rigoare procedurală, procedurile lor de elaborare a legilor au aceleași etape-cheie. Diferențele esențiale vor fi specificate după caz.

Această resursă a fost elaborată în mod colaborativ. Centrul de Informare privind Drepturile Copilului (CIDDC) a condus și coordonat elaborarea acestuia, cu sprijinul și îndrumarea Child Rights Connect, consultând o varietate de părți interesate naționale, cum ar fi:

- un grup de copii apărători ai drepturilor omului,
- organizații ale societății civile cu expertiză în domeniul drepturilor copilului, în mod special, sau al drepturilor omului, în general, inclusiv în ceea ce privește participarea publicului la procesele decizionale,
- Avocatul Poporului pentru drepturile copilului (Avocatul Copilului),
- Deputați/deputate.

Setul de instrumente are următoarea structură:

- O scurtă introducere în drepturile copilului de a participa la procesul de luare a deciziilor publice, urmată de o prezentare generală a principalelor etape ale procesului de elaborare a legilor în Moldova, cu posibile puncte de intrare pentru copii.
- Sfaturi specifice și practice pentru autoritățile publice și Avocatul Copilului în conformitate cu rolurile lor în procesul de elaborare a legislației.
- O versiune prietenoasă copiilor a acestui document pentru a ne asigura că copiii înțeleg și se pot implica în mod semnificativ în acest proces.

Dreptul copiilor de a participa la elaborarea legislației

Participarea copiilor la procesul legislativ se bazează pe standarde juridice internaționale și naționale.

În temeiul articolului 1 din Convenția ONU privind Drepturile Copilului ([CDC](#)), copiii sunt definiți ca fiind orice persoană sub vârsta de 18 ani.¹

În conformitate cu articolul 12, alineatul (1), din CDC, statele părți trebuie să se asigure că copiii capabili să își formeze propriile opinii au dreptul de a le exprima în mod liber în toate aspectele care îi privesc și că acestor opinii trebuie să le acorde importanța cuvenită în funcție de vârsta și maturitatea lor.

Articolul 12 impune statului obligația de a introduce măsuri active pentru a permite copiilor să fie auziți și pentru a le lua în serios opiniile în orice decizie care îi afectează pe copii. Acest lucru se aplică și procesului decizional public (Comitetul CDC [CG12](#), 2009, par. 12, par. 127-129). Pentru a se asigura că copiii sunt auziți în luarea deciziilor publice, statele trebuie să stabilească mecanisme de participare a copiilor și să creeze un mediu favorabil și sigur pentru participarea organizațiilor conduse de copii și tineri. (Comitetul CDC [CG12](#), 2009, par. 127-129)

Pentru orice proces decizional care afectează copiii, inclusiv în ceea ce privește legislația și politicile, **Articolul 12 prevede că factorii de decizie:**

1) solicită în mod activ opiniile copiilor

- În conformitate cu recomandările Comitetului CDC incluse în Comentariul general 12, factorii de decizie trebuie să considere că copiii au capacitatea de a forma propriile opinii și să recunoască dreptul copiilor de a fi auziți atât în legislație, cât și în practică, fără nicio restricție de vârstă. Toți copiii, inclusiv copiii care pot întâmpina dificultăți în a se exprima și a face auzite opiniile lor, trebuie să aibă posibilitatea de a fi ascultați. În final, factorii de decizie trebuie să ofere îndrumări adecvate, să permită copiilor să își formeze propriile opinii și să le exprime liber și în siguranță. (Comitetul CDC [CG12](#), par. 20-22). În Moldova, există un număr de consilii și structuri ale copiilor care activează pe diverse teme legate de drepturile omului în diferite moduri, inclusiv prin monitorizare, raportare și formularea recomandărilor pentru îmbunătățire ([link](#)). Atât copiii din consilii, cât și cei din alte structuri sunt dornici să participe într-un mod continuu și sistematic cu factorii de decizie.

2) să ia în considerare aceste opinii în mod serios

¹Ținând cont de grupurile conexe și uneori suprapuse și de definițiile lor (variabile), adolescenții și tinerii sunt considerați de acest set de instrumente atât timp cât sunt sub 18 ani. Cu toate acestea, pentru a face vizibil copiii ca un grup distinct de titulari de drepturi și pentru claritate, acest set de instrumente va folosi termenul de copil/copii pe parcurs, cu excepția cazurilor în care este important să fie evidențiată diversitatea lor. (Vezi, de asemenea, Nota de orientare din 2023 a Secretarului General al ONU pentru Integrarea Drepturilor Copilului ([GNCRC](#)), pagina 4)

- În recomandările sale, Comitetul CDC subliniază faptul că opiniilor copiilor trebuie să fie acordată „importanța cuvenită” - o analiză serioasă de către factorii de decizie. Acest lucru se aplică atât opiniilor copiilor primite în cadrul consultărilor organizate de factorii de decizie, cât și celor primite de la un grup de copii, transmise din proprie inițiativă (cu sau fără sprijinul organizațiilor conduse de adulți). Factorii de decizie trebuie să informeze copiii despre modul în care opiniile lor au fost luate în considerare, inclusiv să ofere explicații cu privire la ceea ce nu a fost inclus în deciziile finale (ca parte a obligațiilor lor) (Comitetul CDC [CG12](#), par. 28-31). Copiii din Moldova solicită un astfel de feedback. Și ei sunt interesați să afle rezultatele proceselor decizionale în care au fost implicați și impactul implicării lor.

3) în toate aspectele care afectează copiii

- Comitetul CDC promovează o înțelegere largă a „problemelor care afectează copiii”, inclusiv a celor care pot să nu fie menționate explicit în Convenție (Comitetul CDC, 2009, par. 26-27). Această clauză a fost, de asemenea, inclusă pentru a consolida participarea copiilor și pentru asigurarea faptului că opiniile copiilor sunt auzite și luate în considerare în toate aspectele care afectează copiii. În acest scop, Comitetul CDC recomandă ca pentru orice propunere de politică, legislație, regulament, buget sau altă decizie administrativă să fie efectuată o evaluare a impactului asupra drepturilor copilului (în en. child rights impact assessment - CRIA), (Comitetul CDC, [CG13](#) 2013, par. 99). Un Ghid pentru aplicarea CRIA a fost elaborat de către Rețeaua Europeană a Ombudsmanilor pentru Drepturile Copilului (ENOC) ([ENOC](#), 2020).²

4) aplică standarde pentru participarea copiilor

- Nu în ultimul rând, dar la fel de important, Comentariul General Nr. 12 oferă sfaturi legate de cerințele de bază pentru participarea copiilor în orice context, inclusiv în ceea ce privește elaborarea legilor (Comitetul CRC, 2009, par. 132-134). Acestea au fost promovate în Moldova de o varietate de actori, inclusiv de către Avocatul Copilului și organizații ale societății civile ([link](#)).

² Acest ghid a fost deja folosit în Moldova de către Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului, deși într-un context diferit. A fost utilizat pentru a evalua impactul măsurilor legate de COVID-19 implementate de guvern ([ENOC et al](#), 2021).”

Pentru ca participarea copiilor în luarea deciziilor publice să fie posibilă, semnificativă și durabilă, împreună cu alte prevederi ale CDC, articolul 12 prevede că există următoarele condiții și măsuri :

- Aprobare prin lege (inclusă în legislația națională), inclusiv în ceea ce privește reforma legislativă.
 - a. Reglementarea juridică se extinde, de asemenea, la drepturile copiilor privind libertatea de exprimare, inclusiv libertatea de a căuta, de a primi și de a difuza informații (consultați articolul 13 [CDC](#)) cu privire la procesul de reformă legislativă; și la drepturile la libertatea de întrunire pașnică și la libertatea de asociere pentru ca opiniile lor să fie auzite cu privire la necesitatea reformei și la ceea ce trebuie să includă aceasta (consultați articolul 15 [CDC](#));
 - b. În plus, aceste legi și politici trebuie să fie specifice și să ofere orientări privind formatul, structura, funcționarea și evaluarea mecanismelor de participare a copiilor utilizate în timpul reformei legislative.
 - c. Resursele adecvate trebuie să fie puse la dispoziție pentru a asigura punerea în aplicare durabilă și eficientă a acestor legi și politici, inclusiv în ceea ce privește mecanismele de participare a copiilor.
- Consolidarea structurilor, capacităților și cunoștințelor copiilor de a participa la reforma legislativă.
- Crearea mediului politic, social și cultural favorabil participării la reforma legislativă.
- Crearea spațiilor și proceselor de calitate pentru participarea copiilor la reforma legislativă.
- Crearea structurilor de consultare incluzive, care să implice copiii vulnerabili și marginalizați.
- Asigurarea răspunderii, a feedback-ului și a monitorizării.

Suplimentar, și articolul 24 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene prevede că copiii „își pot exprima liber opiniile” și că „opiniile lor sunt luate în considerare în problemele care îi privesc, în funcție de vârsta și gradul lor de maturitate”.

În concordanță cu articolul 12 din CDC, articolul 15 din **Legea Republicii Moldova privind Drepturile Copilului**, Legea nr. 370/2023, recent adoptată, recunoaște dreptul copiilor de a-și face auzită opinia cu privire la orice problemă care îi afectează. Acesta merge un pas înainte pentru a recunoaște, împuternici și proteja copiii ca apărători ai drepturilor omului. Paragraful respectiv din Legea Republicii Moldova privind drepturile copilului are următorul conținut:

[Legea nr. 270/2023, art. 15] (8) Statul recunoaște, susține și promovează conceptul de copii apărători ai drepturilor omului, protejându-i în mod eficient în exercitarea drepturilor lor și în activitatea în domeniul drepturilor omului, creând toate condițiile adecvate și necesare pentru a împuternici copiii care acționează sau aspiră să acționeze ca apărători ai drepturilor omului, să își

exprime opinia, să fie auziți, să participe la luarea deciziilor și să își exercite libertățile, drepturile civile și politice.

Declarația ONU privind Apărătorii Drepturilor Omului ([UNDHRD](#)) sugerează cum poate fi pusă în aplicare CDC la nivel național, în special în ceea ce privește dreptul copiilor de a fi auziți, inclusiv în ceea ce privește aspectele care ar putea să nu afecteze copiii și drepturile civile și politice ale copiilor în sens mai larg. ([CRCt](#), 2020:1-2, 19, 23-24). UNDHRD nu creează niciun drept al omului adițional, ci articulează drepturile existente în dreptul internațional într-un mod care facilitează aplicarea acestora la rolul și situația practică a apărătorilor drepturilor omului.

Recunoașterea copiilor în calitate de apărători potențiali sau actuali ai drepturilor omului ar putea avea un efect deosebit de împuternicire asupra copiilor și ar putea consolida poziția și participarea lor în procesele de legiferare din Moldova. Acest set de instrumente își propune să aducă o contribuție în acest sens.

Elaborarea legislației în Moldova și punctele de acces pentru copii

În Moldova, legile se caracterizează prin caracterul lor public, coercitiv, general și impersonal. Acestea trebuie să adere la principiile legalității, accesibilității și preciziei pentru a fi executorii și aplicabile tuturor subiecților de drept (Legea nr. 100/2017, articolul 4). Respectarea Constituției, tratatelor internaționale și legislației Uniunii Europene este obligatorie [Legea nr. 100/2017, articolul 3 alineatul (3)]. Legile sunt clasificate în trei categorii: constituționale, organice și ordinare [Constituția, articolul 72; Legea nr. 100/2017, articolul 8 alineatul (2)].

Procesul de legiferare în Moldova este realizat de structurile alese în mod democratic, asigurând respectarea statului de drept și a obligațiilor în materie de drepturi ale omului. Participarea publică este recunoscută ca o componentă esențială care ar trebui facilitată prin procese transparente și accesibile pentru a implica cetățenii în mod semnificativ (consultați Legea nr. 100/2017 și Legea nr. 239/2008).

Participarea publicului face parte integrantă din procesul de legiferare și este un subiect transversal în fiecare etapă. Cu toate acestea, este cel mai mult reglementată în etapa 2: Elaborarea legii. Dispozițiile respective din Legea privind actul normativ (Legea nr. 100/2017) sunt detaliate de Legea privind transparența în procesul decizional (Legea nr. 239/2008).

Pentru a asigura transparența și a permite o participare semnificativă (informată, eficientă etc.) a publicului la procesul de legiferare, autoritățile publice responsabile de procesul de legiferare ar trebui să pună la dispoziție și să acceseze informații adecvate prin diverse canale, inclusiv prin intermediul sistemului de informare e-Legislație (Legea nr. 100/2017, articolul 22). Acest lucru este în conformitate cu principiile **Legii privind Transparența (Legea nr. 239/2008)**:

- Informarea cetățenilor și a organizațiilor acestora, precum și a altor părți interesate este inclusă atât ca principiu în Legea privind Transparența [Articolul 5 litera (a)], cât și ca parte integrantă în cadrul acestei legi. De exemplu, această lege stipulează că părțile interesate au dreptul de a solicita și de a obține informații legate de procesul decizional, inclusiv de a primi proiecte de lege însoțite de materiale conexe, în condițiile legii privind accesul la informații [Articolul 6 litera (b)]. Părțile interesate includ părțile care pot fi afectate de legi/procesul legislativ (articolul 2).
- Asigurarea șanselor egale de participare la procesul de legiferare [Articolul 5 litera (b)]. Acest principiu nu a fost integrat la fel de complet ca primul în dispozițiile legii. De exemplu, autoritățile publice sunt obligate să utilizeze diverse canale pentru a spori disponibilitatea și accesibilitatea informațiilor, dar nu există nicio cerință explicită de a adapta textul anunțurilor, al proiectelor de lege etc. pentru a-l face mai accesibil diferitelor grupuri de cetățeni. (vezi [Ghidurile OHCHR](#) pentru state privind implementarea eficace a dreptului de a participa la afacerile publice, 2018, para 68-69).

Etape cheie, participare publică și puncte de acces pentru copii

Etapa 1: Inițierea procesului legislativ

Procesul de elaborare a legilor în Republica Moldova se începe cu o inițiativă legislativă. Membrii Parlamentului (deputații), Președintele Republicii Moldova, Guvernul și Adunarea Populară a Găgăuziei (Unitatea teritorială autonomă Găgăuzia) au dreptul de a iniția elaborarea unui proiect de lege [Constituția Republicii Moldova, articolul 73; Legea nr. 100/2017 articolul 23(1-2)]. Acestea au, de asemenea, dreptul de a elabora proiecte de legi [Legea nr. 100/2017 articolul 23(1-2)] și obligația de a se asigura că publicul are posibilitatea de a participa la acest proces [Legea nr. 239/2008, articolul 7]. Acestea vor fi denumite autorități publice în continuare în prezentul text.

Inițierea unei propuneri de lege este precedată de pregătirea acesteia și de o anunțare publică (Legea nr. 100/2017, Art. 21(1.a)). Pregătirea poate fi mai mult sau mai puțin cuprinzătoare și depinde de schimbările propuse. În cazul schimbărilor substanțiale, pot fi realizate (și comandate) diferite studii de către autoritățile publice care fac propunerea deja în această etapă, iar, dacă este cazul, rezultatele acestor studii trebuie făcute publice împreună cu o notă care explică necesitatea legii propuse.

Participarea publică și punctele de acces pentru copii:

- Ca orice alt cetățean, copiii pot propune autorităților publice să inițieze o reformă legislativă și să facă/să prezinte recomandări pentru a influența cadrul și conținutul unei propuneri de lege (Legea nr. 239/2008, articolul 6). Copiii pot face acest lucru independent, prin intermediul structurilor și asociațiilor lor reprezentative, precum și prin intermediul Avocatului Copilului sau al organizațiilor societății civile conduse de adulți.

- Mai mult ca atât, autoritățile publice, în special cele care lucrează pentru copii (adică în sectoarele care afectează în mod direct viața copiilor), trebuie să caute în mod activ, să stabilească și să mențină contacte și parteneriate cu structurile și/sau asociațiile reprezentative ale copiilor, cum ar fi grupurile de inițiativă. Atunci când iau în considerare și elaborează o lege sau o inițiativă, autoritățile publice ar trebui să informeze aceste structuri și asociații și să solicite în mod activ și să ia în considerare sugestiile primite de la acestea (de exemplu, prin audieri informale sau formale; revizuirea rapoartelor (de monitorizare) și a studiilor existente realizate de sau cu copii)] (Legea 239/2008 articolele 7 - 9).
- În cele din urmă, pentru a asigura egalitatea de șanse pentru copii în procesul de elaborare a legilor, autoritățile publice ar trebui să solicite și să ia în considerare în mod activ opiniile copiilor în toată diversitatea lor, atât în ceea ce privește conținutul, cât și în ceea ce privește modalitățile de participare a copiilor la elaborarea/redactarea legilor [Legea nr. 239/2008, articolul 5 litera (b)]. Există o varietate de modalități pe care autoritățile publice le pot utiliza pentru a asigura participarea publicului [Legea nr. 239/2008, articolul 11 alineatul (1)], iar copiii pot oferi cele mai bune sfaturi cu privire la care dintre acestea pot face participarea lor mai semnificativă. Acest lucru trebuie făcut la începutul procesului legislativ (consultați Comitetul CDC GC12 par. 132-134).
- În momentul în care se ia decizia privind inițierea unei propuneri legislative, în special atunci când această propunere afectează copiii, autoritatea publică trebuie să informeze copiii, structurile și asociațiile reprezentative ale acestora utilizând materiale și canale adaptate copiilor, inclusiv direct prin e-mail și/sau în colaborare cu Avocatul Copilului și organizațiile societății civile care lucrează cu și pentru copii. (Legea nr. 239/100, art. 9).

Etapa 2: Elaborarea - Pregătirea proiectului inițial de lege și a materialelor însoțitoare

Elaborarea legii se începe cu dispoziții organizatorice, cum ar fi desemnarea persoanei responsabile sau crearea unui grup de lucru de către autoritatea responsabilă pentru elaborarea proiectului de lege (Legea nr. 100/2017, articolul 21). Grupul de lucru este alcătuit din specialiști din cadrul autorităților publice, practicieni în domeniu precum și din reprezentanți ai societății civile; cel puțin un membru al grupului trebuie să dețină diploma de studii superioare în drept. De asemenea, pot fi contractați experți externi pentru a sprijini acest grup de lucru (Legea nr. 100/2017, articolul 27).

Elaborarea unor legi mai complexe trebuie să fie susținută/substanțiată prin diverse analize, inclusiv în ceea ce privește impactul socio-economic al legii propuse, analize comparative, în special cu statele membre ale UE etc. (Legea nr. 100/2017, articolul 27*).

În temeiul propunerilor inițiale, al rezultatelor analizei, al consultărilor cu părțile interesate și al altor materiale disponibile, autoritatea publică/grupul de lucru pregătește proiectul inițial, precum și o notă explicativă de justificare a proiectului (și permite participarea publicului) (Legea nr. 100/2017, articolul 28-30).

La această etapă, există o serie de reglementări privind participarea publică la procesul legislativ, însă este nevoie de acțiuni suplimentare pentru a face posibilă participarea semnificativă a copiilor.

Reglementarea participării publice	Puncte de acces pentru copii
<ul style="list-style-type: none"> ● Consultările publice se desfășoară în paralel sau înainte de expertizare și aprobare de către părțile responsabile și interesate, inclusiv organizațiile societății civile (Legea nr. 100/2017, articolul 32 alineatul (3); Legea nr. 239/2008, articolele 10-11). ● Opiniile și recomandările prezentate trebuie să fie motivate (Legea nr. 100/2017, articolul 5*). ● Anunțul/notificarea privind organizarea consultării publice cu un set de materiale justificative este făcut public, inclusiv pe https://particip.gov.md/ro, cu cel puțin 15 zile lucrătoare înainte de finalizarea proiectului de lege. ● Anunțul privind organizarea consultării publice este însoțit de proiectul de lege, nota explicativă etc. (Legea nr. 100/2017 articolul 22, articolul 32; Legea nr. 239/2008 articolul 10 -11). ● Termenul de depunere a observațiilor și recomandărilor va fi de cel puțin 10 zile lucrătoare și poate fi prelungit la cererea părților interesate [Legea nr. 239/2008, articolul 12 alineatul (2)]. ● Suplimentar la solicitarea de opinii [scrise] din partea societății civile, autoritățile publice pot utiliza modalități suplimentare de consultare a publicului [părți interesate - grupuri interesate sau afectate], cum ar fi prin: <ul style="list-style-type: none"> ○ înființarea grupurilor de lucru permanente sau ad-hoc; ○ dezbateri publice; ○ audieri publice; ○ anchete publice etc. 	<p>Deși copiii pot participa la procesul de consultare publică folosind canalele dedicate, există provocări și limitări pentru participarea lor semnificativă. Informațiile disponibile pe particip.gov.md nu sunt (ușor) accesibile pentru copii, iar termenii scurți împiedică, în general, consultațiile semnificative (GRECO 2024:62).</p> <p>Cu toate acestea, cadrul legal oferă posibilități care ar putea permite o participare mai semnificativă a copiilor:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Autoritățile publice trebuie să informeze copiii, structurile lor reprezentative și asociațiile utilizând materiale și canale prietenoase copiilor, inclusiv direct prin e-mail și/sau în colaborare cu Avocatul Copilului și organizațiile din societatea civilă care lucrează cu și pentru copii (Legea nr. 239/100, Articolul 9 în legătură cu Articolul 5 - oportunități egale: limbaj prietenos cu copiii). ● Pot fi organizate consultări separate pentru a asigura participarea egală a copiilor în procesul de elaborare a legilor (Legea nr. 239/2008, Articolul 5). Consultările separate ar fi mai incluzive - sensibile și receptive - la nevoile copiilor în

<p>(Legea nr. 239/2008, articolul 11 alineatul (1), Hotărârea Guvernului nr. 967/2016, articolul 23)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mai mult ca atât, cetățenii pot solicita/propune consultări, iar autoritatea publică responsabilă de procesul de elaborare a legii nu poate refuza (Legea nr. 239/2008, articolul 11 (2.c și 2*)). 	<p>toată diversitatea lor. Acestea ar putea fi concepute (împreună cu copiii) și realizate respectând standardele de participare (Comitetul CRC, CG12 2009, paragrafele 132-134).</p> <p>NOTĂ: Dacă acest lucru se întâmplă, asigurați-vă că anunțați acest lucru prin intermediul particip.gov.md, pentru a informa grupurile marginalizate și pentru a vă asigura că copiii interesați nu trec prin canalul cetățenilor pentru consultări.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Autoritatea publică/grupul de lucru examinează toate comentariile și recomandările primite ca urmare a consultării publice, a analizelor experților și a aprobărilor. Versiunea finală a legii este elaborată prin integrarea recomandărilor autorităților publice și ale reprezentanților societății civile. Aceasta este apoi înaintată parlamentului pentru examinare suplimentară și adoptare. <p>Notă: Un rezumat al recomandărilor primite, însoțit de răspunsul motivat, va fi făcut public prin diferite canale [(consultați anexa pentru rezumat Legea nr. 100/2017, articolul 32 alineatul (6); Legea nr. 239/2008, articolul 12 alineatele (3-6)).</p> <p>Notă: Cu toate acestea, în cazul în care versiunea revizuită a proiectului de lege are mai mult de 30% din text modificat (în comparație cu proiectul inițial), acesta trebuie să fie prezentat din nou pentru aprobare și consultare publică [Legea nr. 100/2017, articolul 32 alineatul (7)].</p>	<p>Copiii trebuie să primească informații actualizate cu privire la proces și feedback cu privire la rezultatul implicării lor - modul în care opinia lor a fost luată în considerare. Aceste informații pot fi furnizate în diferite formate, de exemplu o scrisoare sau o întâlnire online. Aceasta nu trebuie să fie la fel de oficială ca implicarea altor actori în proces, dar în mod ideal trebuie să fie completă, prietenoasă, rapidă și cu urmări (Lundy, 2018).</p>

Etapa 3 - Adoptarea și publicarea legii

Parlamentul poate adopta legi constituționale, organice și ordinare [Constituția, articolul 72 alineatul (1)]. Legile organice trebuie adoptate cu votul majorității membrilor aleși ai Parlamentului, după cel puțin două sesiuni, în timp ce legile ordinare și deciziile trebuie adoptate cu votul majorității membrilor prezenți în Parlament [Constituția, articolul 74 (1-2)]. „Proiectele de legi prezentate de Guvern, precum și inițiativele legislative prezentate de membrii Parlamentului, acceptate de ultimii, sunt examinate de Parlament în modul și după prioritățile stabilite de Guvern, inclusiv în cadrul procedurii în regim de urgență” (Constituția, articolul 74 alineatul (3)).

Legislația adoptată de Parlament este trimisă președintelui pentru promulgare [articolul 74 alineatul (4) din Constituție], apoi este publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova. În cazul în care Președintele are anumite obiecții cu privire la lege, el trebuie să o prezinte în termen de două săptămâni Parlamentului pentru reexaminare. Dacă Parlamentul reiterează legea, președintele trebuie să o promulge. Aceasta intră în vigoare fie la data publicării, fie la data specificată în textul său, însă, dacă nu este publicată niciodată, trebuie considerată inexistentă (Constituția, articolul 76).

Participarea publică și punctele de acces pentru copii

- Copiii, membrii structurilor și asociațiilor reprezentative ale copiilor pot lua parte la întâlnirile publice (Legea 239/2008, articolul 13) și pot să se adreseze Parlamentului sau oricărui membru al Parlamentului cu pledoaria lor în timpul dezbaterii proiectului de lege. După adoptarea legii, aceștia pot interveni pe lângă președinte, în funcție de faptul dacă doresc să sprijine promulgarea legii sau să încurajeze președintele să pună veto. Odată ce legea este publicată, copiii pot pregăti sau contribui la o versiune a textului adaptată copiilor pentru a o disemina în rândul colegilor lor.

Notă: Având în vedere reglementările și practicile actuale, majoritatea copiilor ar avea nevoie de sprijin și îndrumare suplimentară pentru a putea înțelege și a se implica în mod semnificativ în acest proces. Copiii pot fi sprijiniți și îndrumați fie de autoritățile publice, de Avocatul Copilului sau de organizațiile societății civile.

- Autoritățile publice trebuie să informeze copiii, prin diverse canale, cu privire la evoluția procesului decizional (Legea 239/2008, articolul 13) și la rezultatele acestuia (Legea 239/2008, articolul 15), utilizând materiale/un limbaj accesibil copiilor într-un limbaj adaptat copiilor (Legea 239/2008, articolul 5).
- Autoritățile publice trebuie să ia în considerare orice contribuție (suplimentară, orală sau scrisă) din partea copiilor, a organismelor și asociațiilor reprezentative ale copiilor în timpul procesului de adopție; și să informeze copiii cu privire la modul în care a fost luată în considerare contribuția lor.

Etapa 4 - Revizuirea legilor

Există posibilitatea de a amenda (de a modifica sau de a adăuga noi dispoziții) sau de a abroga legi printr-un act legislativ de același nivel sau de nivel superior (Legea nr. 100/2017, articolele 62-69).

Punerea în aplicare a legilor este monitorizată pentru a identifica gradul de aplicare a acestora, măsura în care obiectivele lor au fost atinse, identificarea oricăror consecințe negative neprevăzute și elaborarea soluțiilor și recomandărilor de îmbunătățire (Legea nr. 100/2017, articolul 75 alineatul (1). Se realizează de către instituția responsabilă de punerea în aplicare a legilor și în conformitate cu mecanismul stabilit de Guvern. Ea poate fi inițiată după cel puțin 2 ani de la punerea în aplicare a acestora sau mai devreme, în cazurile stabilite de Guvern [Legea nr. 100/2017, articolul 75 alineatul (2)].

Participarea publică și punctele de acces pentru copii

- Copiii pot monitoriza implementarea drepturilor omului, așa cum este recomandat de Comitetul pentru Drepturile Copilului (Comitetul CRC 2009, par. 131) și practicat în Moldova (CIDDC, 2012) și pot împărtăși aceste rapoarte cu autoritățile publice relevante și cu publicul larg, precum și cu Comitetul CDC, alte organe ale tratatului și/sau folosind alte mecanisme regionale și internaționale de protecție a drepturilor omului.
- Autoritățile publice trebuie să stabilească contacte cu grupurile reprezentative și de inițiativă ale copiilor și să urmărească activitatea acestora, inclusiv să monitorizeze și să utilizeze contribuțiile acestor copii în propria activitate, răspunzând în același timp oricăror recomandări legate de reformele legislative care ar putea apărea.
- Autoritățile publice trebuie să implice copiii și grupurile lor în propria monitorizare, inclusiv prin solicitarea contribuției copiilor etc.
- În plus, autoritățile publice trebuie să informeze copiii cu privire la activitatea lor de monitorizare și să implice copiii și grupurile lor în acest proces, inclusiv prin solicitarea și luarea în considerare a contribuției copiilor (de exemplu, prin solicitarea feedback-ului copiilor cu privire la modul în care ei experimentează punerea în aplicare a legilor în viața lor de zi cu zi etc.).
- La final, autoritățile publice trebuie să monitorizeze punerea în aplicare a Legii privind transparența în ceea ce privește copiii, inclusiv prin solicitarea și luarea în considerare a feedback-ului copiilor în această privință.

Rolul Avocatului Poporului pentru drepturile copilului

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului (Avocatul Copilului) joacă un rol important în procesul legislativ, în fiecare etapă, datorită mandatului său de a îmbunătăți legislația în domeniul drepturilor și libertăților omului [Legea nr. 52/2014, articolul 27; a se vedea și articolul 11 litera (d) și articolul 16 litera (d) din aceeași lege].

- Avocatul Copilului poate înainta propuneri și recomandări de îmbunătățire a legislației autorităților publice care pot iniția un astfel de proces legislativ. Un exemplu, de astfel de intervenție a Avocatului Copilului este apelul public pentru elaborarea unei legi privind apărării drepturilor omului din 2019 (decembrie).
- Avocatul Copilului poate emite avize cu privire la proiectele legislative și poate examina compatibilitatea legislației naționale cu instrumentele juridice internaționale în domeniul drepturilor și libertăților omului.
- Monitorizarea și raportarea privind drepturile omului fac, de asemenea, parte din mandatul Avocatului Copilului (Legea nr. 52.2014, articolul 1). Aceasta include monitorizarea punerii în aplicare a legilor, identificarea provocărilor și a lacunelor, precum și emiterea recomandărilor.

În același timp, Avocatul Copilului are un rol important în promovarea participării copiilor, inclusiv la elaborarea legislației. Începând din 2022, a înființat o structură consultativă pentru copii, pentru a asigura că activitatea acestuia este informată de copii de diferite identități și medii. În conformitate cu cerințele de bază ale Comitetului CDC privind participarea copiilor, Consiliul consultativ al copiilor de pe lângă Avocatul Copilului pentru drepturile copilului are scopul de a crea o platformă prietenoasă, incluzivă, sigură și favorabilă copiilor pentru exprimarea opiniilor lor și asigurarea faptului că acestea sunt auzite în procesele decizionale legate de drepturile copilului, inclusiv în procesele legislative.

Obiectivele mai specifice ale acestuia sunt următoarele:

- De a oferi posibilitatea fiecărui copil, în funcție de capacitățile sale, de a-și putea exprima opinia într-o formă prietenoasă în toate procesele care îl privesc;
- De a face auzită opinia copiilor ca membri activi ai societății cu privire la toate temele/problemele care le afectează viața;
- De a facilita accesul copiilor la informații privind drepturile și libertățile lor, inclusiv în procesul de elaborare a cadrului juridic și rolul lor în acest proces;
- De a consulta copiii în identificarea temelor și problemelor cu care se confruntă copiii în ceea ce privește drepturile lor, inclusiv de natură legislativă;
- De a implica direct copiii în procesul de consultare și inițierea elaborării/modificării/ajustării cadrului juridic;
- De a face auzită vocea copiilor, prin desfășurarea de diverse activități, cum sunt discuțiile și consultările cu copiii și transmiterea/prezentarea pozițiilor și recomandărilor copiilor în cadrul elaborării/modificării/ajustării cadrului juridic (consultați Regulamentul, punctul 5 și punctul 25).

Suplimentar, împreună cu copiii sau în urma consultărilor cu copiii și societatea civilă, Avocatul Copilului poate monitoriza și evalua participarea copiilor la procesul de elaborare a legilor, pot responsabiliza autoritățile publice și pot prezenta recomandări de îmbunătățire (Legea nr. 239/2008, articolul 16). Aceste informații trebuie incluse în comunicările cu Comitetul CDC ca parte a procesului de raportare.

Sfaturi practice

<p>CUM SĂ IMPLICĂM ÎN MOD SEMNIFICATIV COPILII ÎN ELABORAREA LEGISLAȚIEI ÎN MOLDOVA?</p> <p>PENTRU AUTORITĂȚILE PUBLICE</p> <p>• Pentru a participa în mod semnificativ la procesul de elaborare a legilor, copiii trebuie să fie implicați în mod semnificativ în procesul de elaborare a legilor.</p> <p>• Scopul este să se asigure că copiii sunt implicați în mod semnificativ în procesul de elaborare a legilor.</p> <p>• Informații suplimentare sunt disponibile în secțiunea 'SFATURI PRACTICE PAS CU PAS'.</p> <p>SFATURI PRACTICE PAS CU PAS</p> <p>ETAPA 1: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 2: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 3: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 4: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 5: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 6: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 7: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 8: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 9: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 10: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 11: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 12: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 13: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 14: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 15: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 16: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 17: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 18: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 19: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 20: IDENTIFICARE</p>	<p>CUM SĂ IMPLICĂM ÎN MOD SEMNIFICATIV COPILII ÎN ELABORAREA LEGISLAȚIEI ÎN MOLDOVA?</p> <p>PENTRU AVOCATUL COPILULUI</p> <p>• Pentru a participa în mod semnificativ la procesul de elaborare a legilor, copiii trebuie să fie implicați în mod semnificativ în procesul de elaborare a legilor.</p> <p>• Scopul este să se asigure că copiii sunt implicați în mod semnificativ în procesul de elaborare a legilor.</p> <p>• Informații suplimentare sunt disponibile în secțiunea 'SFATURI PRACTICE PAS CU PAS'.</p> <p>SFATURI PRACTICE PAS CU PAS</p> <p>ETAPA 1: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 2: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 3: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 4: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 5: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 6: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 7: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 8: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 9: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 10: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 11: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 12: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 13: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 14: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 15: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 16: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 17: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 18: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 19: IDENTIFICARE</p> <p>ETAPA 20: IDENTIFICARE</p>
<p>link</p>	<p>link</p>

REFERINȚE

Legislația Națională

- Legea privind Drepturile Copilului, Legea Nr. 370/2023 [LP370/2023 \(legis.md\)](#)
- Constituția Republicii Moldova [CRM1/1994 \(legis.md\)](#)
- Legea Nr. 100/2017 privind Actele Normative (accesată ultima dată la 24.07.2024) https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142658&lang=ro#)
- Legea Nr. 239/2008 privind Transparența în Procesul Decizional (accesată ultima dată la 24.07.2024) https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142655&lang=ro
- Hotărârea Guvernului Nr. 967/2016 privind mecanismul de consultare cu societatea civilă în procesul decizional (accesată ultima dată la 24.07.2024) https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137925&lang=ro)
- Legea Nr. 52/2014, Articolul 27 privind Avocatul Poporului (accesată ultima dată la 24.07.2024) https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141519&lang=ro#
- Regulamentul Consiliului Consultativ al Copiilor pentru Copii al Avocatului Copilului din 2022 (accesat ultima dată la 25. 07. 2024) <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/05/RegulamentRO-RED.pdf>)

Standarde internaționale

- Convenția ONU privind Drepturile Copilului (CDC)
Traducere neoficială în română: https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf
- Declarația ONU privind Apărătorii Drepturilor Omului (UNDHRD)
- 2009 Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului: Comentariul General Nr. 12: Dreptul copilului de a fi ascultat
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2FC%2FGC%2F12&Lang=en Traducere neoficială în română: https://drepturilecopilului.md/files/recomandare_CDC.pdf
- 2013 Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului: Comentariul General Nr. 13: Dreptul copilului de a i se acorda cel mai mare interes (art. 3, alin. 1) https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/gc/crc_c_gc_14_eng.pdf
- 2022 Rezoluția 2414 CoE Dreptul de a fi ascultat – Participarea copiilor: o fundație pentru societățile democratice
<https://pace.coe.int/en/files/29686>
- 2023 Nota de ghidare a Secretarului General al ONU pentru Integrarea Drepturilor Copilului (GNCR) ([GNCR](#))

Ghiduri și Rapoarte

- 2012 Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului (CIDDC) - Ghid de Monitorizare a Drepturilor Copilului https://www.drepturilecopilului.md/files/Ghid_de_Monitorizare_a_Drepturilor_Copilului.pdf
- 2018 Lundy, L. In defense of tokenism? Children's right to participate in collective decision-making. <https://pure.qub.ac.uk/portal/files/148759327/Tokenismfin.pdf>
- 2018 OHCHR Guidelines for States on the effective implementation of the right to participate in public affairs <https://www.ohchr.org/en/documents/tools-and-resources/guidelines-effective-implementation-right-participate-public-affairs>
- 2020 Child Rights Connect the Rights: of Child Human Rights Defenders - Implementation Guide <https://childrightsconnect.org/wp-content/uploads/2020/12/final-implementation-guide-the-rights-of-child-human-rights-defenders-forw-eb.pdf>
- 2020 European Network of Ombudspersons for Children: Common Framework of Reference on Child Rights Impact Assessment. A Guide on How to carry out CRIA <https://enoc.eu/wp-content/uploads/2020/12/ENOC-Common-Framework-of-Reference-FV.pdf>
- 2020 Save the Children International: The Right of Children to Participate in Public Decision-Making Processes https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/the_right_of_children_to_participate_in_public_decision-making_processes-save_the_children_0.pdf
- 2021 ENOC, Moldova Ombudsperson for Children and UNICEF: Moldova: Child Rights Impact Assessment in the Context of the COVID-19 Pandemic [moldova-2021-cria-report-en-fin-1.pdf \(ombudsman.md\)](#)
- 2022 CNTM Ghid privind participarea tinerilor în procesele decizionale prin intermediul Comisiilor de Co-management <https://cntm.md/wp-content/uploads/2022/08/CNTM-rom-Ghid-comanagement.pdf>
- 2023 OSCE/ODIHR: Guidelines on Democratic Lawmaking for Better Laws https://www.osce.org/files/f/documents/a/3/558321_3.pdf
- 2024 Council of Europe's Group of States against Corruption (GRECO): FIFTH EVALUATION ROUND Preventing corruption and promoting integrity in central governments (top executive functions) and law enforcement agencies. Evaluation Report. Republic of Moldova (page 22-25) <https://rm.coe.int/fifth-evaluation-round-preventing-corruption-and-promoting-integrity-i/1680aec9a5>
- <https://www.childrensrightsreform.org>